

www.constitutionalism.gr

Όμιλος "Αριστόβουλος Μάνεσης"

Συνταγματική προαγωγή ευρωπαϊκού τουριστικού δικαίου

Αντώνιος Μανιάτης, Επιστημονικός Συνεργάτης ΤΕΙ Αθήνας, Δικηγόρος

Λέξεις-Κλειδιά: Τουριστικό Δίκαιο • Αντώνιος Μανιάτης • Πολιτιστικό Δίκαιο • Φορολογικό Δίκαιο

Share 2

Tweet

Share

Η Ιταλία έχει να επιδείξει παγκόσμια πρωτοπορία στην καλλιέργεια του Τουριστικού Δικαίου. Μέχρι το 2001 υπήρχε ρητά διατυπωμένη θεσμική εγγύηση για τον τουρισμό και την ξενοδοχειακή βιομηχανία στο ιταλικό Σύνταγμα, το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 1948. Παρόμοια θεσμική εγγύηση για τον τουρισμό θεσπίστηκε στο ισπανικό Σύνταγμα του 1978. Το ευρωπαϊκό Συνταγματικό Δίκαιο για τον τουρισμό έχει προαχθεί όχι μόνο με αυτές τις πρωτοβουλίες αλλά και με πολιτικές φιλικές για τα ανθρώπινα δικαιώματα (χορηγία,

φιλοξενία με συμβάσεις βραχυχρόνιας μίσθωσης κατοικιών, αποτροπή φορολογικών ή άλλων περιορισμών σε βάρος των τουριστών...).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Ευρωπαϊκό Τουριστικό Δίκαιο με πρωτοπόρο την Ιταλία

Ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Francois Mitterrand το 1986 είχε δηλώσει ότι η Φλωρεντία είναι μία από τις πόλεις, που δεν πρέπει να ξεπερνούν τις δέκα, που έχουν σημαδέψει την ιστορία του πολιτισμού, τους τελευταίους αιώνες[1]. Αυτή η επισήμανση ισχύει γενικότερα για την Ιταλία όσον αφορά το πολιτικό και συνταγματικό γίνεσθαι. Οι εμβληματικές πόλεις για την ιστορία της χώρας αυτής είναι, πέρα από την προαναφερθείσα πατρίδα του Ανθρωπισμού και της Αναγεννήσεως, η Βενετία και η Ρώμη[2].

Θα ήταν ενδιαφέρον να επιχειρηθεί μία συνταγματική προσέγγιση του κλάδου του Τουριστικού Δικαίου, ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο. Πρώτο σημείο αναφοράς αρμόζει να είναι η πρωτοπόρος Ιταλία, της οποίας ωστόσο η θεωρία ασκεί κριτική ως προς την καταλληλότητα των εγχώριων πολιτικών θεσμών σε σύγκριση με τους θεσμούς άλλων εννόμων τάξεων[3]. Το άλλο βασικό σημείο αναφοράς έγκειται στην Ισπανία, η οποία και αυτή διαθέτει σημαντική παράδοση στο Τουριστικό Δίκαιο ενώ στην πρωτεύουσά της εδρεύει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού.

I. Ιταλική παράδοση στα δικαιώματα στον τουρισμό και στη φιλοξενία

Το Τουριστικό Δίκαιο απασχολεί από πολύ παλιά την επιστήμη της Ιταλίας[4]. Ειδικότερα, το πρώτο εγχείρημα έκθεσης του κλάδου αυτού από τη θεωρία εντοπίζεται στην έκδοση του τόμου «Το Τουριστικό Δίκαιο» του συγγραφέα Bortolo Belotti, το 1919. Αυτό το σύγγραμμα των 660 σελίδων, μέχρι πριν λίγα χρόνια μάλλον ξεχασμένο και δύσκολα ανευρέσιμο στις βιβλιοθήκες, συγκαταλέγεται μεταξύ των πρώτων βημάτων για τη δημιουργία του ιταλικού Τουριστικού Δικαίου. Τα άλλα βήματα συνίστανται στην υιοθέτηση του πρώτου νόμου για τον τουρισμό, το 1910, στην ίδρυση του Εθνικού Οργανισμού για την αύξηση των Τουριστικών Βιομηχανιών (ο οποίος έπειτα ονομάστηκε «Ιταλικός Εθνικός Οργανισμός για τον τουρισμό» και έχει διατηρήσει μέχρι σήμερα τη σχετική συντομογραφία «ENIT») το 1919, και στην ίδρυση του Ιταλικού Περιηγητικού Ομίλου το 1894.

Ο τουρισμός έχει αποτελέσει κατά μάλλον πρωτοποριακό τρόπο το αντικείμενο ενός Κώδικα, από το 2011. Έτσι η Ιταλία έγινε μόλις το δεύτερο Κράτος παγκοσμίως που απέκτησε Κώδικα για το Τουριστικό Δίκαιο, με πρώτη τη Γαλλία το 2006[5]. Ωστόσο, ο ιταλικός Κώδικας δεν αναγνώρισε καθόλου την ύπαρξη ενός «δικαιώματος σε διακοπές»[6]. Παρομοίως, στο ιταλικό Συνταγματικό Δίκαιο δεν υπάρχει ένα αυτοτελές θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου σε διακοπές. Κατά μείζονα λόγο προβληματίζει το γεγονός ότι η θεωρία δεν έχει την τάση να αναρωτιέται ευθέως αν υπάρχει ένα συνταγματικό δικαίωμα στον τουρισμό[7]. Όχι απλώς το δικαίωμα αυτό στερείται ρητής συνταγματικής καθιέρωσης αλλά είναι επίσης μάλλον αποσυνδεδεμένο από το γενικό ανθρώπινο δικαίωμα στην αναψυχή. Η θεωρία αρκείται στο να θέτει το ζήτημα της ύπαρξης ενός ευρύτερου παρόμοιου δικαιώματος σε διακοπές. Εξάλλου, μερίδα της θεωρίας, συνεπικουρούμενη από τη νομολογία, υπολαμβάνει ένα υποτιθέμενο θεμελιώδες δικαίωμα στην επιδίωξη της ευτυχίας ως «πλήρως φανταστικό»[8].

Μέχρι το 2001 υπήρχε ρητά διατυπωμένη συνταγματική εγγύηση για τον τουρισμό και την ξενοδοχειακή βιομηχανία στο Σύνταγμα, το οποίο τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 1948. Επομένως, μπορεί να θεωρηθεί ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα στον τουρισμό και στη φιλοξενία παγκοσμίως υπάγονται σε εκείνα της δεύτερης γενεάς, όσον αφορά την ιστορική απαρχή της συνταγματικής τους καθιέρωσης. Ειδικότερα, το άρθρο 117 απένεμε στις Περιφέρειες με τακτικό καθεστώς τη νομοθετική αρμοδιότητα σε πολυάριθμα πεδία, όπως «τουρισμός και ξενοδοχειακή βιομηχανία». Ωστόσο, βάσει του δημοψηφίσματος του 2001, μία μεταβολή, επαναστατική όπως χαρακτηρίζεται από τη θεωρία, έχει συμβεί σε αυτό το άρθρο. Στο πλαίσιο της νέας του διατύπωσης, πρώτα από όλα τα πεδία που υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Πολιτείας έχουν καταγραφεί. Στη συνέχεια υπάρχουν τα πεδία της συντρέχουσας αρμοδιότητας του Κράτους και των Περιφερειών, στα οποία η νομοθετική αρμοδιότητα ανήκει στις Περιφέρειες, με εξαίρεση των καθορισμό θεμελιωδών αρχών, ο οποίος επιφυλάσσεται στο Κράτος. Τέλος, η νομοθετική αρμοδιότητα σε οποιοδήποτε άλλο θέμα που δεν επιφυλάσσεται ρητά στην Πολιτεία ανήκει στις Περιφέρειες. Συμπερασματικά, καθεμία από τις Περιφέρειες είναι εξοπλισμένη με την αποκλειστική αρμοδιότητα νομοθέτησης σε όλους τους τομείς που δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο της κρατικής αρμοδιότητας. Για παράδειγμα, αυτή είναι η περίπτωση του συνόλου προς ρύθμιση «τουρισμός και ξενοδοχειακή βιομηχανία», το οποίο έχει πλέον παραλειφθεί.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η ρύθμιση του άρθρου 117 είναι προβληματική σε τεχνικούς όρους και έχει γεννήσει διαφορές ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου[9]. Επιπλέον, αυτό που δεν αναφέρεται από τη θεωρία είναι ότι μπορεί να θεωρηθεί ως συνταγματική περιθωριοποίηση της ευαίσθητης και εμβληματικής για την Ιταλία περίπτωσης του τουρισμού, καθώς πλέον δεν απομένει καμία ρητή μνεία σε αυτόν. Ωστόσο, είναι προφανές ότι η διαγραφή της μνείας στον τουρισμό δεν οφείλεται σε πρόθεση να ελαττωθεί η προστασία των σχετικών θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Σε κάθε περίπτωση, καθώς ο τουρισμός αποτελεί ένα πολύπτυχο ζήτημα, όχι όλες από τις πτυχές του υπόκεινται στην αποκλειστική αρμοδιότητα των Περιφερειών. Κατά αποτέλεσμα, υπάρχουν μερικά πεδία που συνδέονται με συντρέχουσα ή αποκλειστική αρμοδιότητα της Πολιτείας. Αυτά είναι τα εξής:

- Οι οικονομικές δραστηριότητες, επομένως η πειθαρχία των επιχειρήσεων και των τουριστικών επαγγελματιών,
- Η φορολογική νομοθεσία, η οποία υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Κράτους,
- Η προστασία των καταναλωτών, υποκείμενη στο Ενιαίο Κείμενο του Κώδικα Κατανάλωσης (Νομοθετικό Διάταγμα 206/2005), αναφορικά με την προστασία του καταναλωτή γενικά, και στο Νομοθετικό Διάταγμα 79/2011, όσον αφορά τον οργανωμένο τουρισμό,
- Ελευθερία μετακίνησης και αποδημίας,
- Υγεία και φυσική ευεξία,
- Προστασία των πολιτιστικών αγαθών και των τοπίων,
- Προστασία του περιβάλλοντος.

Εξάλλου, επισημαίνεται ότι το άρθρο 2 του Τουριστικού Κώδικα, σχετικό με τη νομοθετική επέμβαση του Κράτους, είναι σε σαφή αντίθεση με το περιεχόμενο του προαναφερθέντος άρθρου 117 του Συντάγματος. Βάσει της προσφυγής πολυάριθμων Περιφερειών, στις 5 Απριλίου 2012 το Συνταγματικό Δικαστήριο με την απόφασή του υπ' αριθμόν 80 κήρυξε αντισυνταγματικές αυτές τις διατάξεις, μαζί με τις διατάξεις άλλων 18 άρθρων[10].

II. Υπουργείο Πολιτιστικών Αγαθών και Δραστηριοτήτων και Τουρισμού

Στο συνταγματικό και πολιτικό γίνεσθαι η Ιταλία έχει υπάρξει πρωτοπόρος και στη δημιουργία ενός Υπουργείου ειδικευμένου στον Τουρισμό. Η περίοδος μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κυρίως η δεκαετία 1950-1960, χαρακτηρίστηκε από μία ξέφρενη νομοθετική δραστηριότητα που απέφερε, με το νόμο της 31^{ης} Ιουλίου 1959, υπ' αριθ. 617, την ίδρυση του Υπουργείου Τουρισμού και Θεάματος. Έγινε δηλαδή αντιληπτό ότι ο τουρισμός απαιτούσε μία κατάλληλη κεντρομόλο θεσμική δομή για να αποδοθεί ενότητα σε αυτόν τον τομέα[11].

Κατά τα χρόνια που πέρασαν από τότε που θεσπίστηκε ο νόμος – πλαίσιο για τον τουρισμό, της 17^{ης} Μαΐου 1983, υπ' αριθ. 217, η απαίτηση για μεγαλύτερες εξουσίες οδήγησε κάποιες Περιφέρειες να ζητήσουν τη διεξαγωγή ενός καταργητικού δημοψηφίσματος του προαναφερθέντος νόμου 617/1959. Η επιτυχία του δημοψηφίσματος οδήγησε στην κατάργηση του κειμένου και το Υπουργείο έπαυσε να υπάρχει για μία εικοσαετία. Στο μεσοδιάστημα, η κυβερνητική αρμοδιότητα για τον τουρισμό απονεμήθηκε κατά καιρούς σε διάφορα σχήματα, με πρώτο το Τμήμα για τον τουρισμό, που δημιουργήθηκε στην Προεδρία του Υπουργικού Συμβουλίου.

Σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία απέκτησε ένα ενιαίο Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού μετά την κυβερνητική μεταβολή του Οκτωβρίου 2009 αλλά δεν διατήρησε αυτό το οργανωτικό σχήμα για μεγάλο χρονικό διάστημα, η Ιταλία διαθέτει κατά τα τελευταία χρόνια ένα Υπουργείο ενιαίο και για τους δύο τομείς. Πρόκειται για το Υπουργείο Πολιτιστικών Αγαθών και Δραστηριοτήτων και Τουρισμού, το οποίο προέκυψε με το νόμο υπ' αριθ. 71 της 24^{ης} Ιουνίου 2013. Το Υπουργείο Πολιτιστικών Αγαθών και Δραστηριοτήτων, που αποτέλεσε τον κορμό για το νέο υπουργικό σχήμα, προήλθε αρχικά με αποκοπή από το Υπουργείο Δημόσιας Παιδείας, λαμβάνοντας την ονομασία του Υπουργείου Πολιτιστικών Αγαθών και Περιβάλλοντος. Εκείνο το Υπουργείο ιδρύθηκε στο πλαίσιο της Κυβερνήσεως του Άλντο Μόρο IV, το 1974. Πριν την ενοποίηση το 2013, είχε δημιουργηθεί στο πλαίσιο της Κυβερνήσεως Μόντι το Τμήμα για τις περιφερειακές υποθέσεις, τον τουρισμό και τον αθλητισμό στο πλαίσιο της Προεδρίας του Υπουργικού Συμβουλίου. Με τη σύσταση ενός Υπουργείου για τον Τουρισμό στους κόλπους του παραδοσιακού Υπουργείου για τον Πολιτισμό υποδηλώνεται η βούληση του Κράτους να συνδυάσει την τουριστική ανάπτυξη με την προστασία, ιδίως με τη μορφή της ανάδειξης, των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς που μπορεί να αποτελούν σημαντικούς πόλους έλξης για τους τουρίστες.

Προάγγελος αυτής της ιστορικής εξέλιξης θα μπορούσε να θεωρηθεί μία σύμβαση του Υπουργείου Πολιτιστικών Αγαθών, που με αυτή είχε εγκαθιδρυθεί ένα μονοπώλιο στις αποκαταστάσεις των πολιτιστικών αγαθών, όσον αφορά 23 πόλεις. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη σύμβαση που υπογράφηκε το Μάρτιο 2007, ανατέθηκε σε μία ιδιωτική Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης, της οποίας προσάφθηκε η μομφή ότι δεν είχε σχετική εμπειρία, να εκτελεί τις εργασίες αποκατάστασης σε κάθε τύπο αγάλματος, συντριβανιού ή μνημείου, με μηδενικό κόστος για τους τοπικούς οργανισμούς. Σε αντάλλαγμα, η επιχείρηση θα εκταμίευε προσόδους ενοικιάζοντας τις επιφάνειες των εργοταξίων σε διαφημιστικές εταιρείες. Καθόλου τυχαία, τα μνημεία που επιλέχθηκαν από την ανάδοχο βρίσκονται στις κεντρικές ζώνες των κύριων πόλεων της Ιταλίας, όπως η οδός Μαντσόνι στο Μιλάνο, η Μείζων πλατεία στη Μπολόνια, η γέφυρα του Ριάλτο (στο Μεγάλο Κανάλι) του κέντρου της Βενετίας, η πλατεία του Κάστρου στο Τορίνο. Πρόκειται για εξαιρετικά θέλγητρα, τουριστικά και εμπορικά[12].

Εξάλλου, είναι ενδεικτικό της πρωτοπορίας γενικότερα του ιταλικού Δημοσίου Δικαίου, ότι επιχειρήθηκε πρόσφατα μία καινοτομία στο χώρο της διεύθυνσης του πολιτιστικού τομέα. Ειδικότερα, το Υπουργείο Πολιτιστικών Αγαθών και Δραστηριοτήτων και Τουρισμού προέβη, με πρωτοφανή διαδικασία, στην επιλογή διευθυντών των 20 μουσείων με σπουδαίο εθνικό ενδιαφέρον, τα οποία έγιναν διευθυντικά γραφεία σε συνέχεια της μεταρρύθμισης του Υπουργείου η οποία διενεργήθηκε με το διάταγμα της 29^{ης} Αυγούστου 2014, υπ' αριθ. 171. Στη βάση του προβλεπόμενου στο νομοθετικό διάταγμα υπ' αριθ. 83 του 2014, το οποίο μετατράπηκε στο νόμο υπ' αριθ. 196 του 2014, η ανάθεση των αξιωμάτων αυτών έγινε με προσφυγή σε μία διεθνή δημόσια επιλογή, η διακήρυξη της οποίας σημειώθηκε τον Ιανουάριο 2015. Η επιλογή διαρθρώθηκε σε δύο φάσεις: η πρώτη διεξήχθη από μία ανεξάρτητη επιτροπή, που αποτελούνταν από 5 ειδικούς (3 Ιταλούς και 2 αλλοδαπούς) εγνωσμένης φήμης στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, που κατέληξε σε μία ομάδα υποψηφίων για καθένα από τα 20 μουσεία. Η επόμενη φάση επιφυλάχθηκε στις αξιολογήσεις του Υπουργού, για τα 7 αξιώματα γενικού διευθυντικού επιπέδου, και του Γενικού Διευθυντή Μουσείων, για τα 13 του μη γενικού διευθυντικού επιπέδου. Από τις 20 θέσεις, για τις οποίες υποβλήθηκαν 1.200 αιτήσεις, 7 δόθηκαν σε ξένους, όλους Ευρωπαίους, 4 σε Ιταλούς που επιτελούσαν ανάλογες λειτουργίες στο εξωτερικό, ενώ ένας μόνο προέρχεται από το Υπουργείο. Αυτή η διαδικασία, συνιστάμενη σε μία περιορισμένη πολιτική επιλογή στηριγμένη σε σταθερές βάσεις τεχνικές – επιστημονικές, έχει χαρακτηριστεί από τη θεωρία ως ένα παράδειγμα χρηστής διοικήσεως. Τα οφέλη από αυτή τη διαδικασία μπορεί να μην περιορίζονται στη Δημόσια Διοίκηση δεδομένου ότι αν οι καλύτερες διάνοιες της κοινωνίας έρχονται να εμπλουτίσουν τη διεύθυνση του Δημοσίου, αυτή θα μπορούσε επίσης να αποβεί πιο ευαίσθητη στα αιτήματα τα οποία προέρχονται από την ίδια την κοινωνία. Συνεπώς υπονοείται ότι αυτό το πείραμα μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μοντέλο όχι μόνο για

τον τομέα των πολιτιστικών αγαθών αλλά και για την ευρύτερη Δημόσια Διοίκηση[13]. Πρόκειται για τη συνταγματικού επιπέδου αρχή της αξιοκρατίας η οποία προάγεται με τέτοιες πρωτοβουλίες[14].

Τέλος, η πρωτοπορία της Ιταλίας στο Πολιτιστικό Δίκαιο με συνέπειες και για το ζήτημα της προαγωγής του τουρισμού συνεχίζεται. Η οδηγία 24/2014/ΕΕ σχετικά με τις δημόσιες συμβάσεις (πλην των παραχωρήσεων και των συμβάσεων στους τέως «εξαιρούμενους τομείς») δεν περιλαμβάνει κάποια ρύθμιση σχετικά με τις συμβάσεις χορηγίας υπέρ των δημοσίων φορέων. Ωστόσο, η νέα νομοθεσία της Ιταλίας για τις δημόσιες συμβάσεις, δηλαδή το νομοθετικό διάταγμα 50 της 18^{ης} Απριλίου 2016 (νέος «Κώδικας» για τις δημόσιες συμβάσεις), παρά την ευρωπαϊκή παράλειψη, έχει εισαγάγει σημαντικές καινοτομίες σε αυτό το θέμα, μολονότι σε κάθε περίπτωση καταχωρεί τη σύμβαση χορηγίας μεταξύ των συμβάσεων που αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας για τις δημόσιες συμβάσεις[15]. Ο Κώδικας, εμπνευσμένος από μία λογική απλούστευσης και μη επιβάρυνσης της διοικητικής διαδικασίας που επιλέγεται από το χορηγό, εισήγαγε μία ύλη καινοτόμο, απλουστευμένη και ενιαία για τις συμβάσεις χορηγίας προς τους δημόσιους φορείς, τόσο στον τομέα των πολιτιστικών αγαθών όσο και στους υπόλοιπους, όσον αφορά τα έργα, τις υπηρεσίες και τις προμήθειες.

Παρατηρείται λοιπόν μία ενοποίηση των ρυθμίσεων από το συνήθως συμβαίνον (πολιτισμός) στο ευρύτερο πεδίο των δημοσίων δραστηριοτήτων, λόγου χάρη των σχετικών με τον τουρισμό. Σε κάθε περίπτωση, στο συγκριτικό δίκαιο παρατηρείται μία σημαντική κινητικότητα περαιτέρω νομοθετικής καθιέρωσης του θεσμού της χορηγίας, έτσι ώστε να κερδίζει έδαφος το θεμελιώδες δικαίωμα στη χορηγία, στο πλαίσιο του ουσιαστικού Συντάγματος[16]. Για παράδειγμα, με βάση το Ν. 4276/2014 στην ελληνική έννομη τάξη εισήχθη για πρώτη φορά ο θεσμός της «χορηγίας για την τουριστική ανάπτυξη και προβολή της Ελλάδας» με «αποδέκτη της χορηγίας» το Υπουργείο Τουρισμού και τους εποπτευόμενους από αυτό φορείς. Αυτή είναι η περίπτωση φορέων όπως ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, ο οποίος με τον ίδιο νόμο έχει αναβαθμιστεί σε οργανισμό προβολής όχι μόνο της τουριστικής δραστηριότητας αλλά και της ίδιας της Ελλάδας, καθώς και του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος, οι οποίοι ήδη έχουν ωφεληθεί σημαντικά από την ενεργοποίηση των χορηγιών που προσφέρουν διάφορες ιδιωτικές επιχειρήσεις προς αυτούς. Η χορηγία, τουλάχιστον όσον αφορά τον τουριστικό τομέα, αναδύεται ως ένα δυναμικό δικαίωμα στην τρέχουσα περίοδο της τέταρτης γενεάς των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πρόκειται για ένα καταλυτικό δικαίωμα παρέμβασης τρίτου, το οποίο αποβαίνει αμοιβαία επωφελές, για τους χορηγό και τον αποδέκτη.

III. Το δικαίωμα στο καρναβάλι στην ιταλική έννομη τάξη

Αμφισβητείται αν υπάρχει ένα δικαίωμα στο καρναβάλι, ιδιαίτερα με την έννοια ενός θεμελιώδους δικαιώματος με συνταγματική τυπική ισχύ. Υποστηρίζεται στην ιταλική συνταγματική επιστήμη η άποψη ότι το Σύνταγμα δεν υπηρετεί σκοπούς παιχνιδιού και ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται ένα «δικαίωμα στην ευτυχία», όπως προαναφέρθηκε, ή στη «γαλήνη», του οποίου εκδοχή θα ήταν και το δικαίωμα σε γαλήνιες διακοπές[17].

Ωστόσο, η Ιταλία αποτελεί το κατ' εξοχήν παράδειγμα χώρας με μεγάλη καρναβαλική παράδοση. Το κεντρικό καρναβάλι λαμβάνει χώρα στο Βιαρέτζο αλλά το ιδιάζον στη Βενετία, το οποίο απαγορεύθηκε από το Μ. Ναπολέοντα το 1797, από το φόβο επιθέσεων των μασκοφορεμένων καρναβαλιστών εναντίον του γαλλικού στρατού κατοχής της πόλεως[18]. Με αυτήν την απαγόρευση διακόπηκε μία ενετική παράδοση αιώνων, η οποία ανάγεται στον ενδέκατο αιώνα.

Ειδικότερα, λέγεται ότι το Καρναβάλι της Βενετίας ξεκίνησε από μια νίκη της «Γαληνοτάτης Δημοκρατίας» εναντίον του Πατριάρχη της Ακυληίας Ουλρίκο ντι Τρέβεν το 1162^[19]. Σε ανάμνηση αυτής της νίκης, οι άνθρωποι άρχισαν να χορεύουν και να κάνουν συγκεντρώσεις στην πλατεία του Αγίου Μάρκου.

Οι κατασκευαστές των μασκών απολάμβαναν μια ιδιαίτερη θέση στην κοινωνία, με τους δικούς τους νόμους και τη δική τους συντεχνία. Αν το καρναβάλι τέθηκε εκτός νόμου και η χρήση των μασκών απαγορεύθηκε αυστηρά με τη ναπολεόντειο κατάκτηση, δεν επανεμφανίστηκε παρά σταδιακά κατά το δέκατο ένατο αιώνα αλλά μόνον για μικρά χρονικά διαστήματα και πάνω από όλα για ιδιωτικές χρήσεις, όταν έγινε μία ευκαιρία για καλλιτεχνικές δημιουργίες.

Η επίσημη αναβίωσή του έγινε μόλις το 1980, με αποτέλεσμα να θεωρείται πλέον το διασημότερο καρναβάλι στην Ευρώπη και το δεύτερο μετά από εκείνο του Ρίο ντε Τζανέιρο σε παγκόσμια κλίμακα.

Εξάλλου, συγκρίσιμη περίπτωση αποτελεί το «ιστορικό ποδόσφαιρο» της Φλωρεντίας. Το «ποδόσφαιρο με κοστούμι» είναι μία αθλητική πειθαρχία η οποία καλλιεργούνταν προ αμνημονεύτων χρόνων^[20]. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι ανάγεται στις πρακτικές των παιχνιδιών των αρχαίων Ρωμαίων αλλά τα πρώτα τεκμήρια που βεβαιώνουν την ύπαρξή του είναι μόλις του τέλους του δέκατου πέμπτου αιώνα. Η διάδοση αυτής της δημοφιλούς διασκέδασης διάρκεσε μέχρι το δέκατο έβδομο αιώνα, στιγμή κατά την οποία άρχισε μία βραδεία παρακμή που οδήγησε σε απουσία των επίσημων εκδηλώσεων για σχεδόν δύο αιώνες. Ωστόσο, η συλλογική μνήμη των Φλωρεντινών έκανε να δημιουργηθεί ένα γήπεδο για το παιχνίδι στην Πλατεία Santa Croce, το 1930. Από τότε, αυτή η πρακτική έχει βαθμηδόν επαναβεβαιωθεί και στις 24 Ιουνίου κάθε έτους διοργανώνεται μία μεγάλη αναπόληση με την ευκαιρία της εορτής του πολιούχου της πόλεως, Αγίου Ιωάννη. Οι κανόνες και η διάρκεια των αγώνων, στους οποίους συμμετέχουν δύο ομάδες σχηματισμένες από 27 παίκτες η καθεμία, έχουν μεταβληθεί σε σύγκριση με το παρελθόν, κατ' αντιδιαστολή προς τον ξέφρενο ενθουσιασμό των Φλωρεντινών, ο οποίος έχει παραμείνει αναλλοίωτος στο πέρασμα των αιώνων.

Το «ιστορικό ποδόσφαιρο» θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι έχει σημαντικές ομοιότητες με το καρναβάλι της Βενετίας. Πρώτον, και οι δύο θεσμοί περιέπεσαν σε αχρησία σχεδόν δύο αιώνων. Δεύτερον, προσέκρουσαν σε λιγότερο ή περισσότερο σημαντικούς νομικούς περιορισμούς, δεδομένου ότι η διεξαγωγή των αθλητικών αγώνων στη Φλωρεντία συνδυαζόταν με περιορισμούς (για την ευταξία) ή προσέκρουε και σε ματαίωση ενώ το ενετικό καρναβάλι απαγορεύθηκε πλήρως από το Μ. Ναπολέοντα. Τρίτον, σε μία στιγμή της ιστορίας της πόλεως, η οποία βρισκόταν σε κατάσταση πολιορκίας, οι πολιορκούμενοι επιδόθηκαν στο παιχνίδι με αποτέλεσμα αυτό να γίνει σύμβολο της αντίστασης εναντίον των πολιορκητών. Παρόμοια, σύμβολο της ανεξαρτησίας της Βενετίας από τους αλλοεθνείς κατακτητές έγινε το καρναβάλι της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας. Τέταρτον, το ιστορικό ποδόσφαιρο της Φλωρεντίας ουσιαστικά έχει αποτελέσει μία πρώιμη μορφή του σύγχρονου αθλήματος του ράγκμπι και επομένως έχει σε απώτερη αναγωγή ελληνικές ρίζες καθώς οι αρχαίοι Έλληνες επιδίδονταν στο άθλημα «αρπαστόν». Ομοίως, απώτερες αρχαιοελληνικές ρίζες έχει και η καρναβαλική κραιπάλη, με τις τελετές λατρείας του θεού Διονύσου. Πέμπτον, και οι δύο θεσμοί έμελλε να αναβιώσουν επίσημα κατά τον εικοστό αιώνα, με τον φλωρεντινό κατά τη διάρκεια της αυταρχικής διακυβέρνησης της Ιταλίας από το φασιστικό καθεστώς και το βενετσιάνικο μισό αιώνα αργότερα, κατά την Πρώτη Ιταλική Δημοκρατία.

Τέλος, επισημαίνεται ότι παλαιότερα το αναβιωμένο άθλημα των Φλωρεντινών συνυπήρχε με το καρναβάλι, πράγμα που δεν ισχύει σήμερα λόγω μετάθεσης του αγώνα στην κορυφαία πανηγυρική εορτή της πόλης τους. Συνεπώς, αθλητισμός και καρναβάλι συνέπιπταν χρονικά στη Φλωρεντία ενώ στη Βενετία δεν συμπίπτει το καρναβάλι (Φεβρουάριος) με τη διεξαγωγή του σημαντικού αθλητικού φολκλορικού γεγονότος της «regata» (Σεπτέμβριος).

1. IV. Το καρναβάλι της Τενερίφης

Το καρναβάλι το οποίο διεξάγεται στην Τενερίφη έχει τις ρίζες του στα 1700. Οι Ισπανοί κατακτητές, οι οποίοι έφθασαν στο νησί αυτό περίπου στα μισά του δέκατου πέμπτου αιώνα, έφεραν μαζί τους πολλές εορταστικές παραδόσεις που λάμβαναν χώρα σε όλες τις αποικίες του ισπανικού Στέμματος^[21]. Το καρναβαλικό πνεύμα επωφελήθηκε επομένως από το ευνοϊκό έδαφος που βρήκε, για να εγκατασταθεί.

Μόλις το δέκατο όγδοο αιώνα ο λαός άκουσε να γίνεται λόγος για οργανωμένες εορτές από τις πλούσιες οικογένειες της αστικής τάξης της εποχής. Οι οικογένειες αυτές καλούσαν κάποιους διακεκριμένους ταξιδιώτες να λάβουν μέρος στους χορούς τους και στις εορτές τους. Ο πληθυσμός αποφάσισε να κάνει τα ίδια αλλά το εγχείρημα αυτό δεν απέβη εύκολο καθώς οι κοσμικές και εκκλησιαστικές αρχές δεν έβλεπαν με καλό μάτι τέτοιου είδους απολαύσεις. Οι χοροί και οι εορτασμοί των Μασκών (που οφείλουν την ονομασία τους στο γεγονός ότι οι γυναίκες προσέρχονταν στις εορτές με καλυμμένη την κεφαλή) για αυτό το λόγο απαγορεύθηκαν στους δρόμους της πόλης. Εξάλλου, το καρναβάλι αποτέλεσε αντικείμενο απαγόρευσης μετά την πτώση της Δεύτερης Δημοκρατίας και την έναρξη του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, έως και τη δεκαετία του 1970. Από το 1945 και μετά, οι κάτοικοι το διοργάνωναν λαθραία, στο καταφύγιο των οικιών τους. Μόλις το 1965, όταν οι χειμερινοί εορτασμοί κηρύχθηκαν ως εθνικού τουριστικού ενδιαφέροντος, το καρναβάλι μπόρεσε να αναβιώσει, υπό το διφορούμενο όνομα των «εορτασμών». Τέλος, το 1976 οι «εορτασμοί» μπόρεσαν να βρουν το αξιοπρεπές όνομα του καρναβαλιού.

Συνεπώς, το καρναβάλι του λαού απαγορεύθηκε από το καθεστώς του Φράνκο, το οποίο όμως ουσιαστικά το νομιμοποίησε αρκετά αργότερα, επειδή εκτιμήθηκε ότι θα ήταν επωφελές για την τουριστική ανάπτυξη. Το αυταρχικό καθεστώς της Ισπανίας αποφάσισε και έθεσε σε εφαρμογή το σχέδιο να βασιστεί η εθνική οικονομία στον τουρισμό, σε συνδυασμό με το μέτρο της υποτίμησης της πεσέτας. Ωστόσο, η μεγάλη εισροή τουριστών, ιδίως από δημοκρατικά κράτη της Βορείου Ευρώπης, εμμέσως πλην σαφώς υπονόμωσε τη σταθερότητα του πολιτικού καθεστώτος, εφόσον οι Ισπανοί έρχονταν σε επαφή με τη φιλελεύθερη κουλτούρα των αλλοδαπών φιλοξενουμένων.

Από το 1980 και μετά, το καρναβάλι της Τενερίφης έχει αποκτήσει διεθνή φήμη σε σημείο να θεωρείται ως το τρίτο σημαντικότερο παγκοσμίως, μετά από τα προαναφερθέντα του Ρίο ντε Τζανέιρο και της Βενετίας. Συνεπώς, ο τουρισμός, ιδιαίτερα ο διεθνής, διαθέτει μία απελευθερωτική και κατ' επέκταση νομιμοποιητική δύναμη, η οποία εκδημοκρατίζει την αναψυχή και τον πολιτισμό.

1. V. Η αρχή της αειφορίας έναντι του τουρισμού στην ισπανική έννομη τάξη

Η ισπανική θεωρία σχολιάζει ως παράδοξο το γεγονός ότι ο τουρισμός αναφέρεται κατά ρητό τρόπο στο οικείο Σύνταγμα, του 1978, μόνο σε ένα από τα άρθρα του, τα σχετικά με την κατανομή αρμοδιοτήτων^[22]. Ειδικότερα, το άρθρο 148.1.18 προβλέπει ότι οι Αυτόνομες Κοινότητες μπορούν να αναλαμβάνουν αρμοδιότητες στα θέματα που αφορούν «Την προαγωγή και το σχεδιασμό του τουρισμού στην εδαφική τους περιοχή»^[23]. Δεν πρόκειται για μία επιτακτική εντολή αλλά απλώς προσφέρεται αυτή η δυνατότητα, αν και στα 17 Καθεστώτα Αυτονομίας, συλλαμβάνεται αυτή η αρμοδιότητα, με μικρές παραλλαγές στη διατύπωση, ως αποκλειστική αρμοδιότητα. Κατά τα λοιπά, η αρμοδιότητα η σχετική με τον τουρισμό υπήρξε μία από τις πρώτες που ενεργοποιήθηκαν, με τη μεταβίβαση ανθρωπίνων και υλικών πόρων. Ισχύει, επομένως, η συνταγματική αρχή της διαθέσεως ή του εκούσιου χαρακτήρα ως προς τις Αυτόνομες Κοινότητες.

Σε κάθε περίπτωση, αξίζει να επισημανθεί ότι ο τουρισμός στην Ισπανία καλύφθηκε από ιδιαίτερη συνταγματική εγγύηση, κατά το πρότυπο του πρωτοπόρου σε αυτό το θέμα Ιταλικού Συντάγματος, όπως έχει επισημανθεί. Συνεπώς, από τις δύο μεγάλες τουριστικές δυνάμεις της Νοτίου Ευρώπης προέκυψε ένα στοιχειώδες ευρωπαϊκό Συνταγματικό Δίκαιο για τον τουρισμό, με τη μορφή ρητά διατυπωμένης θεσμικής εγγυήσεως του τουρισμού, ήδη κατά την περίοδο των θεμελιωδών δικαιωμάτων της τρίτης γενεάς.

Εξάλλου, αν στην ισπανική έννομη τάξη τέθηκε σε ισχύ ο Νόμος 2/2011, της 4^{ης} Μαρτίου, η έννοια της αειφορίας ή της αειφόρου ανάπτυξης βρίσκεται σε τροχιά πρωταγωνιστικής έννοιας από τις αρχές της δεκαετίας του 1990^[24]. Πολύ νωρίτερα από τα νέα στρατηγικά σχέδια για την οικονομία, το Σύνταγμα είχε περιλάβει στο άρθρο 45,2 μία διατύπωση σχετική με αυτό που έμελλε μετέπειτα να καθιερωθεί ως αρχή της αειφορίας. Είναι ενσωματωμένη η εντολή προς τις δημόσιες εξουσίες «να επαγρυπνούν για τη *λελογισμένη χρήση όλων των φυσικών πόρων*, με σκοπό να προστατεύουν και να βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και να υπερασπίζονται και να αποκαθιστούν το περιβάλλον, στηριζόμενες στην απαραίτητη συλλογική αλληλεγγύη^[25]». Η αειφορία απορρέει από την έννοια της αλληλεγγύης η οποία χαρακτηρίζεται από τη θεωρία ως «διαγενεακή». Πρόκειται για την απαίτηση της διαφύλαξης των περιβαλλοντικών πόρων για πάντα, έτσι ώστε οι ανθρώπινες γενεές του μέλλοντος να μπορούν να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες με αυτούς τους πόρους.

Το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής και γενικότερα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι σημαντικό και στην περίπτωση της Ισπανίας. Επισημαίνεται ότι όσον αφορά τον τουρισμό, τα τελευταία χρόνια θεωρείται ότι η αειφορία αποτελεί μονόδρομο για την ανάπτυξη αυτού του κλάδου της οικονομίας διεθνώς, και μάλιστα ανεξάρτητα από τις επιμέρους μορφές που μπορεί να προσλαμβάνει το τουριστικό φαινόμενο (μαζικός τουρισμός, ειδικές μορφές τουρισμού, εναλλακτικός τουρισμός).

Με άλλα λόγια, αν το περιβάλλον αποτέλεσε το θεματικό πεδίο ανάδυσης αυτής της μοντέρνας απαίτησης υπό την επήρεια της οικολογικής επιστήμης, ο τουρισμός έχει αποτελέσει το δεύτερο πλέον εμβληματικό πεδίο εφαρμογής της αρχής. Αυτή η παρατήρηση είναι άλλωστε ενδεικτική της στενής, εγγενούς σχέσης που υπάρχει μεταξύ της έννοιας του περιβάλλοντος και του τουρισμού, ο οποίος κατά περίπτωση μπορεί να εκδηλώνεται ως απόλαυση ή προστασία των πολιτιστικών πόρων.

Ωστόσο, εκφράζεται η προβληματική ότι η ισχύς του τουριστικού φαινομένου στην Ισπανία ενδέχεται να μη μακροημερεύσει αν δεν συνεχιστεί με τρόπο σύμφωνο με την αρχή της αειφορίας. Το ζητούμενο συνεπώς είναι να γίνεται μία διαχείριση των εισροών των επισκεπτών κατά τέτοιο τρόπο που να μπορούν αυτοί να συμβιώσουν με τους πολίτες κατά τρόπο αειφόρο. Για παράδειγμα, στην περιοχή Ramblas, δημοφιλής συνοικία της Βαρκελώνης, διαβιούν 100 κάτοικοι τη στιγμή που ο ομώνυμος δρόμος δέχεται όχι λιγότερο από 100 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως. Αυτή η σύγκριση αξιολογείται ως πλήρως δυσανάλογη και αδιαχείριστη^[26]. Θα μπορούσε να προστεθεί και το ζήτημα της τρομοκρατικής επίθεσης που έλαβε χώρα στην κεντρική τουριστική λεωφόρο Las Ramblas, σε εποχή αιχμής για το διεθνή τουρισμό, τον Αύγουστο 2017.

Το φαινόμενο του τουρισμού αμφίβολης βιωσιμότητας δεν είναι αποκλειστικά ισπανικό ούτε νέο. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι εδώ και χρόνια οικισμοί σαν τη Βενετία, το Marrakech και τη Σαντορίνη, η οποία δέχθηκε το 2017 2.000.000 επισκέψεις, είναι περιοχές κορεσμένες από τουρίστες, πολύ πριν να κάνει την εμφάνισή της η ψηφιακή πλατφόρμα για βραχυχρόνιες μισθώσεις κατοικιών Airbnb.

Σύμφωνα με το γενικό γραμματέα του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, είναι αναγκαία η υιοθέτηση ρυθμίσεων αλλά κατά τρόπο περιπτώσιολογικό. Θα πρέπει δηλαδή να βλέπει και να αναλύει κανείς την περίπτωση κάθε πόλεως ξεχωριστά δεδομένου ότι οι καταστάσεις ποικίλλουν πολύ, από έναν τόπο σε άλλο. Υπάρχουν θύλακες οι οποίοι επιθυμούν να δέχονται περισσότερες εισροές τουριστών. Σε κάθε περίπτωση,

πρέπει να παρέχεται ακρόαση στους πολίτες κάθε πόλεως πριν τη λήψη οποιασδήποτε σχετικής αποφάσεως. Παρόμοια, από την πλευρά του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδιού και Τουρισμού, το οποίο είναι μία δεξαμενή σκέψης του διεθνούς τουρισμού και των ταξιδιών από το 1991, η Πρόεδρος του ποντάρει στο να εργαστεί κανείς με νέες μετρήσεις ως προς το βαθμό ικανοποίησης των πολιτών που ζουν σε θύλακες τουρισμού, και όχι μόνον με τη ψυχρό δεδομένο των αφίξεων επισκεπτών. Συνεπώς, η αρχή της αειφορίας συνδέεται στενά με τα ανθρώπινα δικαιώματα της κοινωνίας υποδοχής.

Εξάλλου, η αντιπρόεδρος της ένωσης εργοδοτών του τουριστικού τομέα Exceltur ζητεί από τις δημόσιες αρχές άλλη διαχείριση των τουριστικών θυλάκων, βελτιώνοντας τις εισροές, προσφέροντας τιμές πιο χαμηλές για τις επισκέψεις των κύριων μνημείων οι οποίες διεξάγονται σε περίοδο εκτός της τουριστικής αιχμής. Στη Γαλλία, για παράδειγμα, ήδη λειτουργεί αυτό το σύστημα για να επισκεφθεί κανείς τον Πύργο του Άιφελ, όπως επίσης στους αυτοκινητοδρόμους ως προς τα τέλη διοδίων για την προσέγγιση στο Παρίσι, τα οποία είναι πιο φθηνά σε ώρες εκτός αιχμής.

1. VI. Τουρισμός και φορολογία στην ισπανική έννομη τάξη

Στην Ισπανία υπάρχει ανησυχία για τη μαζικοποίηση κάποιων προορισμών σε ορισμένες στιγμές και για την «τουριστική φοβία» (στα ισπανικά χρησιμοποιείται ο νεολογισμός «turismofoobia») η οποία είναι στο στάδιο της δημιουργίας^[27]. Ωστόσο, δεν παύουν να υπάρχουν και αρχές που είναι οπαδοί της φιλοξενίας των τουριστών (στα ισπανικά είναι σε χρήση ο νεολογισμός «turismoфиlia»), όπως η Αυτόνομη Κοινότητα της Βαλένθια η οποία δεν προτίθεται να επιβάλει κανέναν φόρο στους τουρίστες που την επισκέπτονται^[28]. Αντίθετα, η Τενερίφη και γενικότερα τα Κανάρια Νησιά αποτελούν την επόμενη περιοχή της Ισπανίας, μετά την Καταλονία, που επιχειρεί να διαχειριστεί με δραστικά μέτρα το μεγάλο αριθμό τουριστικών εισροών. Το Υπουργείο Τουρισμού της αυτόνομης Κυβέρνησης ανακοίνωσε ως πιθανή την επιβολή τουριστικού φόρου, τα έσοδα από τον οποίο θα επενδύονται για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος των νησιών.

Εξάλλου, το Ανώτατο Δικαστήριο της Μαδρίτης, στην απόφαση 292/2016, έκρινε ότι η διάταξη του άρθρου 17.3 του διατάγματος 79/2014 της Αυτόνομης Κοινότητας της Μαδρίτης, με το οποίο ρυθμίζονται τα τουριστικά διαμερίσματα στην περιοχή αυτή, που προβλέπει το πολύ πενήνήμερη διάρκεια των συμβάσεων τουριστικής μίσθωσης κατοικιών είναι ένας περιορισμός που δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ούτε στη βάση της προστασίας του χρήστη (τουρίστα) ούτε για την καταπολέμηση της φορολογικής αδιαφάνειας^[29]. Επιπλέον, το επιχείρημα που προβλήθηκε από τη Δημόσια Διοίκηση, στο πλαίσιο αυτής της δίκης, ότι η επίδικη ρύθμιση είναι παρόμοια με εκείνες άλλων χωρών και πόλεων του κόσμου, όπως της Νέας Υόρκης και του Σαν Φρανσίσκο, με σκοπό να επιχειρηθεί η εναρμόνιση των δικαιωμάτων των άλλων χρηστών της πολυκατοικίας με την επιχειρηματική ελευθερία, δεν κρίθηκε πειστικό. Είναι σε αυτό το σημείο αξιοσημείωτο ότι από τα ελαττώματα που προσάπτονται στους εκπροσώπους της θεωρίας της επιστήμης του δικαίου είναι η τάση κατάτμησης του νομικού κόσμου^[30]. Προκειμένου για την προστασία και την υπεράσπιση του καταναλωτή, είναι ενδεικτική του πολύπλοκου και πολυεδρικού χαρακτήρα του φαινομένου η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ισπανίας 71 της 30^{ης} Νοεμβρίου 1982. Το δικαστήριο κάνει λόγο για το «*διακλαδικό ή πολυκλαδικό χαρακτήρα του κανονιστικού συνόλου που, χωρίς ακριβή περιγράμματα, έχει ως αντικείμενο την προστασία του καταναλωτή*». Δεδομένου ότι η προστασία του καταναλωτή και του χρήστη είναι ένας από τους κεντρικούς άξονες του Τουριστικού Δικαίου, δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη ο διακλαδικός χαρακτήρας αυτής της πανεπιστημιακής θεματικής.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Συνεπαγωγές για το ευρωπαϊκό Τουριστικό Δίκαιο

Στην Ιταλία αναλογούν τα «πρεσβεία τιμής» για τη συνταγματική εγγύηση στον τουρισμό και στη φιλοξενία, και μάλιστα στο πλαίσιο της αποκέντρωσης. Η Ισπανία ακολούθησε το παράδειγμα της Ιταλίας, υιοθετώντας και αυτή μία θεσμική εγγύηση για τον τουρισμό, αρκετά χρόνια πριν να παραλειφθεί από το ιταλικό Σύνταγμα η αρχετυπική θεσμική εγγύηση για τον τουρισμό και την ξενοδοχειακή βιομηχανία. Από τη δεκαετία του 1960 και μετά, έχει εξελιχθεί σε πρωτοπόρο στην τουριστική ανάπτυξη, με έντονες θεσμικές και νομικές πρωτοβουλίες για την προσέλκυση του διεθνούς τουρισμού.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι το ευρωπαϊκό Τουριστικό Δίκαιο δεν έχει προαχθεί μόνο με πρωτοβουλίες όπως η υιοθέτηση συνταγματικών εγγυήσεων για τον τουρισμό, με τη μορφή θεσμικών εγγυήσεων και συνακόλουθα με την υπονοούμενη καθιέρωση και θεμελιωδών δικαιωμάτων στον τουρισμό και στη φιλοξενία. Κατά την τρέχουσα περίοδο των δικαιωμάτων τέταρτης γενεάς, βρίσκεται σε έντονη φάση προαγωγής με ποικίλες πολιτικές φιλικές για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ειδικότερα, αυτό επιτυγχάνεται αφενός με την καθιέρωση (ή την ιδιαίτερη συσχέτιση με τον τουρισμό) νέων δικαιωμάτων (χορηγία, φιλοξενία από πρόσωπα πέραν των επαγγελματιών του ξενοδοχειακού κλάδου διαμέσου του θεσμού των συμβάσεων βραχυχρόνιας μίσθωσης κατοικιών...). Αφετέρου, δημόσιες αρχές συνειδητά επιλέγουν να μην υιοθετούν παραδοσιακής μορφής περιορισμούς σε κλασικά θεμελιώδη δικαιώματα (ιδιοκτησία, ελευθερία της μετακίνησης...), ιδίως να μη μετέρχονται περιορισμούς προερχόμενους από το Φορολογικό Δίκαιο. Πολλά περαιτέρω βήματα ωστόσο θα μπορούσαν να γίνουν, ήδη στο επίπεδο του τυπικού Συντάγματος, όπως η ρητή καθιέρωση της συστοιχίας δικαιωμάτων στον τουρισμό και στη φιλοξενία...

[1] J. Lang, *Laurent le Magnifique*, Perrin 2005.

[2] Α. Μανιάτης, *Συνταγματική επικαιρότητα ευρωπαϊκού τουριστικού δικαίου*, Constitutionalism.gr, 24.12.2016.

[3] G. Crainz, C. Fusaro, *Aggiornare la Costituzione Storia e ragioni di una riforma*, Saggine, Donzelli Editore 2016, p. 132, (*Chi lo ha detto che la Costituzione è intoccabile?*).

[4] V. Franceschelli, *Le origini del diritto del turismo e "Il Diritto Turistico" di Bortolo Belotti*, Rivista Italiana di Diritto del Turismo 2011-2, pp. 45-48.

[5] G. Castoldi, *L'esame di abilitazione alla professione di Guida turistico Manuale di preparazione*, edizione a cura di M. Boiocchi e R. Lavarini, HOEPLI 2016.

[6] G. Ferro, *Nuove frontiere della tutela del turista – consumatore nello spazio giuridico europeo e antiche diatribe domestiche: riflettendo sulle c.s. "danno da vacanza rovinata"*, Forum di Quaderni Costituzionali, 2014, p. 16.

[7] Α. Maniatis, *The Right to Pursuit of Happiness and Italian Tourism Law*, Tourism Development Journal Vol. 15, No 1, 2017-1, p. 54.

[8] Contra G. Gemma, *Esiste un diritto costituzionale alla felicità?*, Anuario da Faculdade de Dereito da Universidade da Coruña (AFDUDC), 12, 2008, p. 519 ss.

- [9] A. Algostino, *Un progetto contro la democrazia*, p. 24, in A. Algostino, L. Ciotti, T. Montanari, L. Pepino, *Io dico No Modifiche costituzionali e italicum*, Edizioni Gruppo Abele Torino 2016.
- [10] G. Castoldi, *L'esame di abilitazione alla professione di Accompagnatore turistico Manuale di preparazione*. Sesta edizione a cura di M. Boiocchi e R. Lavarini, HOEPLI 2016, p. 25.
- [11] D. di Majo, *Compendio di Legislazione del Turismo e cenni alle Aziende della Ristorazione*, Gruppo Editoriale Esselibri – Simone, 2011, p. 7.
- [12] G. d'Imporzano, *Beni culturali / Il giallo del maxicontratto Restauri in monopolio*, L'espresso N. 34 anno LV 27 agosto 2009, pp. 70-71.
- [13] A. Blasini, *Dirigenza pubblica e beni culturali: un modello per tutta l'amministrazione?*, Giornale di diritto amministrativo 6/2015, pp. 845-846.
- [14] Πρβλ. Γ. Ασπρίδης, *Εισαγωγή στην Πολιτική και Διοικητική Οργάνωση του Ελληνικού κράτους*, Εκδόσεις Προπομπός 2013, σ. 176.
- [15] G. Spagnuolo, *I contratti di sponsorizzazione nella Pubblica Amministrazione*, Italiappalti.it, 7-6-2017, pp. 10-12.
- [16] Βλ. Α. Μανιάτης, *Δικαίωμα / Ψ Χ, Δημόσιο Δίκαιο*, 2017, 1, σ. 39.
- [17] G. Ferro, *Nuove frontiere della tutela del turista – consumatore nello spazio giuridico europeo e antiche diatribe domestiche; riflettendo sul c.d. "danno da vacanza rovinata"*, Forum di Quaderni Costituzionali, 27 giugno 2014, n. 36.
- [18] Βλ. Α. Μανιάτης, *Συνταγματική μύηση τουριστικού δικαίου στη Βενετία*, e-JST 13 (1), 2018, σ. 14 επ.
- [19] Ανώνυμος, *Το καρναβάλι της Βενετίας και η μοναδική ιστορία του [Εικόνες]*, THETOC 19 Φεβ. 17, <http://www.thetoc.gr/diethni/article/to-karnabali-tis-benetias-kai-i-monadiki-istoria-tou-eikones>.
- [20] C. Romig Ciccarelli, *Firenze*, Marco Polo, EDT, 2016, pp. 21-22.
- [21] Ch. Langrand, *Le carnaval de Tenerife*, 7 février 2003, http://www.routard.com/mag_evenement/114/le_carnaval_de_tenerife.htm.
- [22] F. J. Melgosa Arcos, *La constitución española y el turismo*, en M. Balado Ruiz-Gallegos y J. A. García Rigueiro (coord.), *La Constitución española en su XXV aniversario*, Ed. C.I.E.P.-I.I.C.P. y Bosch, 2003, pág. 1161.
- [23] Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, *Συνταγματικά κείμενα ελληνικά και ξένα*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 1990, σ. 745.
- [24] F. J. Sanz Larruga, *Sostenibilidad ambiental y Derecho Administrativo: ¿nuevo remedio ante la crisis económica o una exigencia constitucional? A propósito de la nueva Ley de Economía Sostenible*, Actualidad Jurídica Ambiental, 3 May 2011, pág. 2.

[25] F. J. Sanz Larruga, *Sostenibilidad ambiental y Derecho Administrativo: ¿nuevo remedio ante la crisis económica o una exigencia constitucional? A propósito de la nueva Ley de Economía Sostenible*, *Actualidad Jurídica Ambiental*, 3 May 2011, págs. 2-3, διευκρινίζεται ότι η παράθεση της φράσης με πλάγιους χαρακτήρες γίνεται στο έργο αυτό.

[26] M. Nuñez, *El sector turístico busca una hoja de ruta para salir indemne de su propio éxito*, *ABC Empresa Domingo*, 21 de enero de 2018, pág. 5.

[27] M. Nuñez, *La nueva demanda será la clase media de Asia y el Pacífico*, *ABC Empresa Domingo*, 21 de enero de 2018, pág. 6.

[28] M. Nuñez, *La nueva demanda será la clase media de Asia y el Pacífico*, *ABC Empresa Domingo*, 21 de enero de 2018, pág. 7.

[29] Poder Judicial España Consejo General del Poder Judicial, *El TSJM anula la prohibición de alquilar viviendas turísticas por un período mínimo de cinco días*, miércoles, 8 de junio de 2016.

[30] D. Blanquer Criado, *Derecho del Turismo*, tirant lo Blanch, Valencia, 1999, págs. 21-22.

[Share 2](#)[Tweet](#)[Share](#)

Καταχώρηση: 11-03-2018 Κατηγορία: Uncategorized Λέξεις-Κλειδιά: Τουριστικό Δίκαιο • Αντώνιος Μανιάτης • Πολιτιστικό Δίκαιο • Φορολογικό Δίκαιο